

Національна академія правових наук України
Національний університет
«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»
Харківський національний університет внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА:

збірник тез міжнародної науково-практичної конференції
(13-14 травня 2011 року)

*присвячується пам'яті професора
Олександра Анатолійовича Пушкіна*

Харків – 2011

ÍÀÖ²Í ÍÀËÜÍÀ ÀÊÀÄÄ Ì²Β ÌΔΑΑÎÂÈÕ ÍÀÓÊ ÓÊΔÀ-ÍË
Ì²Í²ÑÒΑΔΝÒΑÎ ÎÑÂ²ÒÈ² ÍÀÓÊÈ, ÌÎËÎÂ² ÒÀ ÑÎÎΔÒÓ ÓÊΔÀ-ÍË

Íαö³í íαëüíëé óí³αáðñèòáò
«Ρðèäè÷íà àèääáí³ý Óèðàííè³ ßðíñèääà Ìóäðíáí»

Õàðè³áñüèèé íαö³í íαëüíëé óí³αáðñèòáò áíóðð³ø í³õ ñíðáá

ÇÁ²Δ ÍËË ÍÀÓÊÎÂÈÕ ÌΔΑÖÜ

çà ðáçóëüòàòàìè
ì³æíàððíäíî; íàóèîáî-íðàèòè÷íî; èííòáðáíö³;
«Áèòóàëüí³ ìðíáèáè è èè³ëüíîáî ìðááà»
(ì. Õàðè³á, 13-14 òðááíý 2011 ðíèó)

ÕÀÐË²Â
2011

Никифорак Володимир Михайлович

доцент кафедри цивільного права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, кандидат юридичних наук, доцент

ПРИНЦИПИ СТРАХУВАННЯ

Сучасна цивілістика знає чимало способів і механізмів захисту цивільних прав та інтересів. Більшість із них своїм корінням сягають ще у римське право. При цьому, традиційно одним із найефективніших способів захисту цивільних прав та інтересів визнають страхування. Страхування — одна із найдавніших категорій суспільних відносин. За твердженнями науковців страхування існувало ще у феодальному, і навіть у рабовласницькому суспільстві, причому це було “справжнє страхування” [10, С.34]. Від моменту свого виникнення страхування спрямоване на захист законних прав та інтересів усіх суб’єктів цивільних правовідносин, які можуть зазнати суттєвих збитків від негативних подій у їхньому житті чи діяльності.

В процесі свого багатовікового історичного розвитку страхування виробило основоположні принципи, на підставі яких сьогодні формуються всі страхові правовідносини. Серед найважливіших з них виділимо наступні: принцип страхового інтересу, принцип реального відшкодування збитків, принцип суброгації та принцип співстрахування і перестрахування.

Аналізуючи зміст принципу страхового інтересу, необхідно виходити з того, що страхування спрямоване на захист лише законних прав та інтересів. У зв’язку із цим статтею 980 Цивільного кодексу України та статтею 4 Закону України «Про страхування» було визначено, що предметом страхування можуть бути лише ті майнові інтереси, які не суперечать чинному законодавству.

Досліджуючи питання страхового інтересу, ми цілком погоджуємось із позицією тих науковців, які стверджують, що в якості предмета страхування можуть виступати лише майнові інтереси осіб, і в жодному разі не конкретні об’єкти матеріального світу [9, С.11-12; 10, С.212]. Втім треба зауважити, що ще наприкінці ХІХ, початку ХХ ст. з такою позицією погоджувались далеко не всі. Так, наприклад, російський правознавець С.Е.Ліон визначав інтерес як можливість отримати (чи не отримати) від речі певну вигоду. Тому, на його думку, можливим було лише страхування реально існуючих речей, а страхування інтересу суперечило основним загальноприйнятим положенням договору страхування [7, С.2-4]. На нашу думку, укладаючи договір страхування і сплачуючи страхову премію, страхувальник має на меті забезпечити власний законний майновий інтерес, а саме — отримати по можливості повну грошову компенсацію (зокрема при особистому та майновому страхуванні) або ж зберегти (відновити) попередній майновий стан шляхом перекладення обов’язку відшкодування завданих страхувальником збитків на страховика (при страхуванні відповідальності).

Не менш важливим для страхування є принцип реального відшкодування збитків. Страхова сума в договорі страхування визначає граничний розмір зобов’язань страховика з виплати грошової компенсації. В повній мірі даний принцип стосується лише майнового страхування, оскільки при особистому страхуванні (особливо при страхуванні життя) визначити хоч приблизно «вартість» життя чи здоров’я людини неможливо, а при страхуванні відповідальності у договорі встановлюються лише приблизна страхова сума (так званий ліміт

відповідальності страховика), якої за підрахунками страховика й страхувальника мало б вистачити для покриття збитків, зумовлених страховим випадком.

Отже, при здійсненні майнового страхування страхова сума визначається страховою (дійсною) вартістю майна або її частиною і за жодних умов не може перевищувати таку вартість. Саме тому законом заборонене так зване «подвійне» незаконне майнове страхування. Іншими словами мова йде про страхування одного предмета одночасно в кількох страхових компаніях на повну його вартість. При цьому від страховиків приховується інформація про те, що існують і інші діючі договори страхування щодо даного предмета (а це є прямим порушенням вимог закону [2, Ст. 21]). Наслідком такого шахрайства може бути як мінімум виплата всіма страховиками лише дійсної вартості застрахованого майна, або ж як максимум — відмова всіх страховиків у виплаті страхової суми за фактом приховання правдивих відомостей про предмет страхування та діючі щодо нього договори страхування, а також створення перешкод для з'ясування причин настання страхового випадку.

Одним із найспецифічніших принципів страхування є суброгація. Страхування — це вид цивільно-правових відносин, що спрямований на захист майнових інтересів фізичних та юридичних осіб у разі настання страхових випадків. Якщо страхові випадки носять об'єктивний (незалежний від волі та дій осіб) характер, то питання про суброгацію не виникає взагалі, оскільки немає винних у заподіянні шкоди осіб (наприклад, стихійне лихо). Якщо ж настання страхового випадку було зумовлене винними діями окремих суб'єктів цивільного права, то в такому разі механізм страхування повинен мати в своєму арсеналі засіб, який здатний або самостійно реагувати на неправомірні дії заподіювачів шкоди, або забезпечити перехід до цивільно-правової відповідальності як універсального механізму «майнового виховання» [8, С.260-261]. Ця обставина і обґрунтовує необхідність існування в страхових правовідносинах механізму суброгації.

У зв'язку з тим, що за договором майнового страхування страховик виплачує страхове відшкодування страхувальникові чи вигодонабувачеві та після цього отримує право вимоги до винної в заподіянні збитків особи, можна стверджувати наступне. Під час реалізації механізму суброгації виникає ціла система правовідносин між трьома суб'єктами: 1) страховиком; 2) особою, винною в заподіянні шкоди; 3) страхувальником (вигодонабувачем). Для кожного з них суброгація має окреме значення і переслідує різні цілі. Для страховика суброгація уявляє собою безумовний інтерес, оскільки забезпечує повернення виплачених страхових сум (відшкодування), а отже призводить до збільшення його доходів. Стосовно заподіювача шкоди механізм суброгації переслідує по-суті аналогічну до цивільно-правової відповідальності мету, а саме: компенсувати збитки (але вже не потерпільній особі, а страховикові), а отже у такий спосіб покарати і виховати винну особу. Окремі дослідники, зокрема Ю.Б.Фогельсон, обґрунтовують необхідність суброгації вимогами справедливості [11, С.86]. Особливе значення принцип суброгації має для страхувальника. Володіючи так званим «стримуючим характером», суброгація не допускає можливості безпідставного збагачення страхувальника [3, С.150].

Принципами страхування, які визначають методи (способи) та порядок перерозподілу страхового ризику є співстрахування та перестраховування. При цьому спосіб розподілу ризику між двома та більше страховиками шляхом покладення на кожного з них заздалегідь обумовленої частки можливих збитків страхувальника називається співстрахуванням [1, Ст.986].

Співстрахування наділене своїми специфічними рисами. По-перше, при співстрахуванні завжди укладається лише один договір страхування. По-друге, страхуванню підлягає лише один і той самий предмет. По-третє, перелік страхових випадків на випадок настання яких укладається договір страхування також завжди однаковий для всіх страховиків. По-четверте, в разі настання страхового випадку кожен із співстраховиків виплачує страхувальникові (застрахованій особі чи вигодонабувачеві) лише частину збитків, яка заздалегідь визначена у договорі. Це означає, що обов'язок по виплаті страхової суми (страхового відшкодування) може бути розподілений між усіма співстраховиками на началах часткової чи солідарної відповідальності відповідно до ст.ст.540-544 ЦК України. Таким чином, у договорі обов'язково повинні міститися умови, що визначають права і обов'язки кожного із співстраховиків.

На практиці механізм співстрахування найчастіше застосовується, в якості способу забезпечення страхових потреб, що мають значні за обсягом ризику, або ж як способу певної взаємодопомоги страховиків, коли у одного із них співвідношення активів і страхових зобов'язань не дозволяє взяти на страхування весь ризик. До того ж співстрахування застосовують у випадках, коли немає можливості передати частину ризику в перестраховання.

Стосовно перестраховання зауважимо наступне. Економічною сутністю всіх страхових відносин є формування страховиками за рахунок внесків страхувальників спеціальних грошових фондів, із коштів яких надалі й здійснюється компенсація збитків, завданих страхувальникові внаслідок настання страхового випадку. Тут відбувається первинне накопичення коштів і первинний розподіл ризику між суб'єктами правовідношення. В свою чергу при перестрахованні відбувається перерозподіл вже сформованих страхових фондів і, відповідно, вторинний перерозподіл того ж по-суті страхового ризику. Таким чином, якщо об'єктом страхування завжди виступають майнові інтереси осіб, пов'язані з життям, майном чи цивільною відповідальністю, то об'єктом перестраховання завжди виступає виключно ризик виплати страхової суми (відшкодування). Іншими словами, "пряме страхування здійснюється або від всіх небезпек, або від визначених, і перелік яких достатньо широкий, а перестраховання захищає лише від одного ризику — від настання страхового випадку за основним договором страхування" [5, С.36].

Специфіка перестраховання розкривається також через його спеціальні принципи, на підставі яких він укладається договір перестраховання. Зокрема, мова йде про принцип "наслідування долі" та принцип "дотримання рішень і дій страховика". Перший принцип орієнтований на підкорення перестраховика об'єктивним обставинам, які пов'язані з перестрахованим ризиком, а саме таким обставинам, що не залежать від волі перестраховальника [6, С.53]. В свою чергу другий принцип означає, що перестраховик зв'язаний рішенням перестраховальника про виплату страхового відшкодування і повинен відшкодувати перестраховальникові частину виплаченого ним страхового відшкодування особі, на користь якої був укладений договір страхування, якщо перестраховальник прийняв таке рішення [4, С.358].

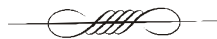
Підсумовуючи вищевказане, можна стверджувати, що завдяки перестрахованню здійснюється «прихований» перерозподіл прийнятого на страхування ризику і передача його (або його частини) іншим страховикам (перестраховикам). В свою чергу вигідність такого «прихованого» механізму перерозподілу страхового ризику для страхувальника очевидний — страховик за

основним договором завжди залишається відповідальним перед страхувальником у повному обсязі.

Проведений аналіз змісту основних принципів страхування дозволяє нам стверджувати, що воно є повноцінним, ефективним та надійним механізмом (способом) захисту та відновлення законних прав та інтересів. Первинною і, по суті, основною метою страхування є компенсація тих збитків, які були зумовлені настанням страхового випадку і, як наслідок, відновлення попереднього становища. Окрім цього, страхування може бути спрямоване і на запобігання настанню страхового випадку, тобто безпосередньо на захист прав та інтересів.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. — К.: Атіка, 2003. — 416 с.
2. Про страхування: Закон України від 07.03.1996 р. в редакції Закону України від 04.10.2001 р. // Урядовий кур'єр. — 2001. — № 205 від 7 листопада.
3. Брагинский М.И. Договор страхования. / М.И.Брагинский. — М.: Статут, 2000. — 174 с.
4. Бубнова К.Ю. К вопросу о правовой природе договора перестрахования / К.Ю.Бубнова // Актуальные проблемы гражданского права: Сборник статей. Вып. 6 / Под ред. О.Ю.Шиловцова. — М.: Издательство НОРМА, 2003. — С.349-367.
5. Дедиков С.В. Перестрахование на "оригинальных условиях" / С.В.Дедиков // Страховое право. — 2002. — № 1. — С.33-44.
6. Дедиков С.В. Принцип следования решениям и действиям страховщика / С.В.Дедиков // Хозяйство и право. — 2002. — №8. — С.53-64.
7. Договоръ страхования по русскому праву. Изслѣдование кандидата правъ С.Е.Ліона. / С.Е.Ліон. — М.: Товарищество "Печатня С.П.Яковлева", 1892. — 85 с.
8. Никифорак В.М. Принцип суброгації в страхуванні / В.М.Никифорак // Держава і право. Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 21. — К.: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України. — 2003. — С.260-265.
9. Пылов К.И. Страховое правоотношение по советскому гражданскому праву и проблемы его совершенствования. / К.И.Пылов. — Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. — М.: МГУ, 1987. — 18 с.
10. Райхер В.К. Общественно-исторические типы страхования. / В.К.Райхер. — Москва-Ленинград: Изд-во Акад. наук СССР, 1947. — 282 с.
11. Фогельсон Ю.Б. Введение в страховое право. / Ю.Б.Фогельсон. — М.: Издательство БЕК, 1999. — 264 с.

Рабінович Сергій Петрович. Вилучення майна в особи, яка не є його власником: національні та міжнародно-правові механізми балансування публічних і приватних інтересів.....	255
Соловійов Олексій Миколайович. К вопросу о понятии права собственности.....	258
Гаврилов Евгений Владимирович. Комплексное понимание права собственности.....	264
Гостев Антон Володимирович. Право власності на об'єкт незавершеного будівництва.....	268
Литвиненко Олена Миколаївна. Зміст права державної власності: проблеми удосконалення правового регулювання.....	271
Менджул Марія Василівна. Окремі проблеми права власності на майно загальносоюзних громадських організацій колишнього СРСР.....	276
Орловський Володимир Володимирович. Світогляді і теоретичні передумови розширення інструментарію захисту права власності у Цивільному кодексі України.....	280
Пахомова Ірина Анатоліївна. Емфітевзис як засіб реалізації речових прав згідно цивільного законодавства України.....	282
Польщикова Анна. Часть вещи как объект права.....	286
Савченко Аріна Сергіївна. Актуальні проблеми визначення критеріїв нерухомого майна.....	294

ДОГОВОРНОЕ ПРАВО

Боднар Тетяна Валеріївна. Деякі особливості договорів за участю органів державної влади та органів місцевого самоврядування.....	298
Коссак Володимир Михайлович. Особливості припинення нотаріально посвідчених договорів.....	302
Апанасюк Микола Петрович. Окремі недоліки порядку зміни цивільно-правового договору.....	307
Батожська Олександра Василівна. Сфера застосування відносин зі зберігання транспортних засобів та відмежування їх подібних правовідносин.....	309
Бурханова Лейла Мариусовна. Договор о возмездном оказании услуг: правовое регулирование по гражданскому праву Республики Узбекистан и некоторые вопросы совершенствования.....	311
Вакулович Елла Валентинівна. Особливості визначення істотних умов договору оренди..	315
Голубева Неллі Юріївна. Класифікація зобов'язань у цивільному праві.....	317
Гриняк Андрій Богданович. Окремі питання співвідношення об'єкта і предмета договору підряду.....	321
Ковальчук Інна Валентинівна. Проблеми правового регулювання страхування цивільної відповідальності авіаперевізників.....	325
Кодинець Анатолій Олександрович. Правова природа договорів на виконання науково-дослідних робіт або дослідно-конструкторських та технологічних робіт.....	329
Мороз Микола Володимирович. Щодо строку дії договору оренди майна державних підприємств.....	333
Мороз Ольга Володимирівна. Проблемні аспекти передачі майна наймачеві за договором найму.....	335
Никифорок Володимир Михайлович. Договір та договірне регулювання цивільних правовідносин.....	337
Отраднава Олеся Олександрівна. Срок, место и способ исполнения деликтных обязательств в гражданском праве Украины.....	341
Панова Людмила Вячеславівна. Застосування правової конструкції рамкового кредитного договору у банківській діяльності.....	345
Пахомова Анна Олександрівна. Договірні відносини в сфері реалізації сільськогосподарської продукції як невід'ємна частина формування ринкової економіки.....	351
Посполітак Володимир Володимирович. Договір ренти як приватно-правовий інструмент перерозподілу фінансових активів.....	354
Процьків Наталія Миколаївна. Розірвання договору управління майном.....	358
Таш'ян Роман Іванович. Відмежування договору транспортування трубопроводами від договору постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу.....	361
Туницька Євгенія Олександрівна. Система позикових зобов'язань за законодавством України.....	366
Ханик-Посполітак Роксолана Юріївна. Відповідність норм договору позики в цивільному кодексі України нормам договору позики за Common Frame of Reference.....	370
Янишен Віктор Петрович. Послуги «подвійного призначення» у контексті законодавства про фінансові послуги.....	372